

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

استان‌شناسی مرکزی

(اجرای آزمایشی)

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

نام کتاب: استان‌شناسی مرکزی (اجرای آزمایشی) - ۳/۲۳۶

مؤلفان: فاطمه اسماعیل‌پور، صباح ملک‌حسینی، مهدی جیریایی، غلامرضا محمدی و ابوالفضل مشهدی

ویراستار: علی اکبر کمالی‌نهاد

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۰۹۲۶۶۸۸۳، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وبسایت: www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ: لیدا نیک‌روش

مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد: طاهره حسن‌زاده

صفحه‌آرا: مریم نصرتی

حروفچین: کبری اجابتی

مصصح: پری ایلخانی‌زاده، شهلا دالایی

امور آماده‌سازی خبر: فاطمه پزشکی

امور فنی رایانه‌ای: حمید نابت کلاچاهی، فاطمه رئیسیان‌فیروزآباد

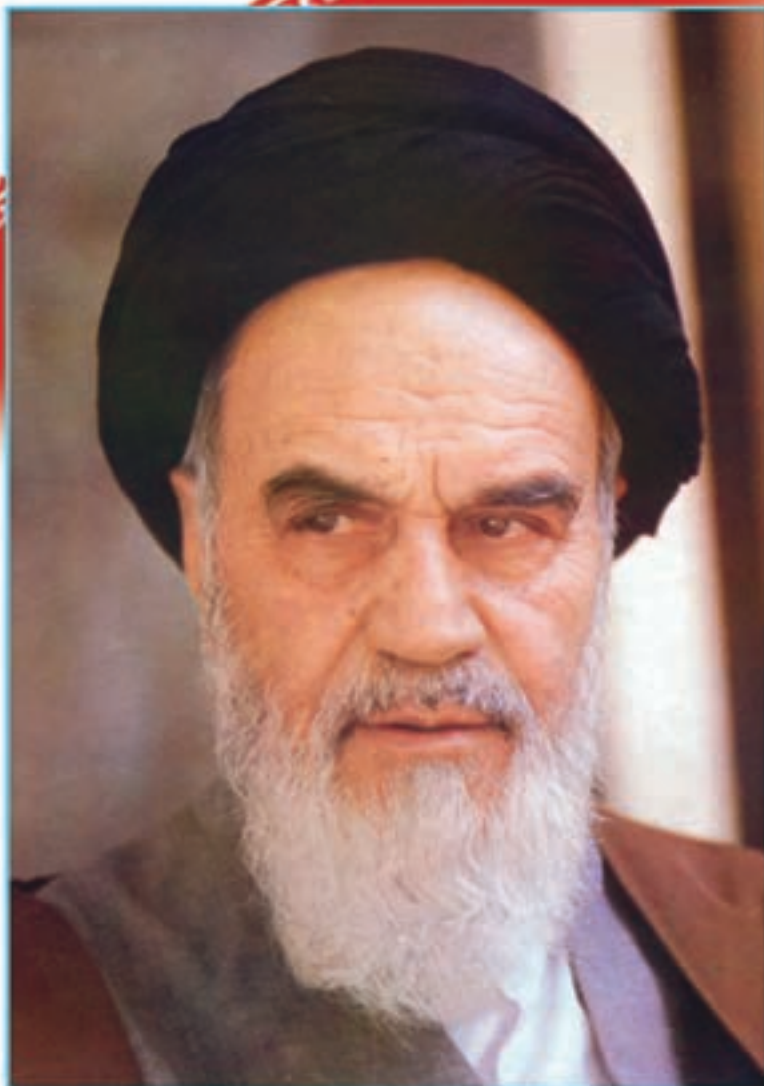
ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۰۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ پنجم ۱۳۹۴

حقوق چاپ محفوظ است

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی (رحمة الله علیه)

سرزداز افق، مهر خاوران

فروغ دیده حق باوران

بهمن، فسر ایمان ماست

پیامت ای امام

استقلال، آزادی نفسش جان ماست

شهیدان، پچپیده در گوش زمان فسر یادمان

پاینده مانی و جاودان

جمهوری اسلامی ایران

فهرست مطالب

۱	فصل اول – جغرافیای طبیعی استان مرکزی
۲	درس اول : موقعیت جغرافیایی استان
۴	درس دوم : ناهمواری های استان و نحوه شکل گیری آنها
۶	درس سوم : آب و هوای استان
۱۲	درس چهارم : منابع طبیعی استان
۲۸	درس پنجم : مسائل زیست محیطی استان و راه حل های آن
۴۰	فصل دوم – جغرافیای انسانی استان مرکزی
۴۱	درس ششم : تقسیمات سیاسی استان
۴۴	درس هفتم : شیوه های زندگی در استان
۵۰	درس هشتم : جمعیت و حرکات آن در استان
۵۵	فصل سوم – ویژگی های فرهنگی استان مرکزی
۵۶	درس نهم : آداب و رسوم مردم استان
۶۸	فصل چهارم – پیشینه تاریخی استان مرکزی
۶۹	درس دهم : پیشینه سکونت انسان در استان
۷۸	درس یازدهم : برخی از شخصیت ها و نام آوران استان
۸۵	فصل پنجم – توانمندی های استان مرکزی
۸۶	درس دوازدهم : گردشگری در استان
۱۰۵	درس سیزدهم : توانمندی های اقتصادی استان
۱۱۵	فصل ششم – شکوفایی استان مرکزی پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران
۱۱۶	درس چهاردهم : دستاوردهای استان
۱۲۵	درس پانزدهم : چشم انداز استان در سال ۱۴۰۴

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌آستان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب آستان‌شناسی چیست و مطالعه این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب آستان‌شناسی شما را با آستان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور خود و سرزمین ملی در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از آستان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آن چه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه تاریخی آستان، به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای باید شما را به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌هایید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه آستان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در آستان شما کدام است و یا این که تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه امکانات موجود در محیط فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که پیامزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل آستان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی آستان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند آستان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه شهر و آستان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوری آستان خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در آستان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه این تلاش‌ها جهت رسیدن به قلّه رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی ابتدایی و متوسطه نظری

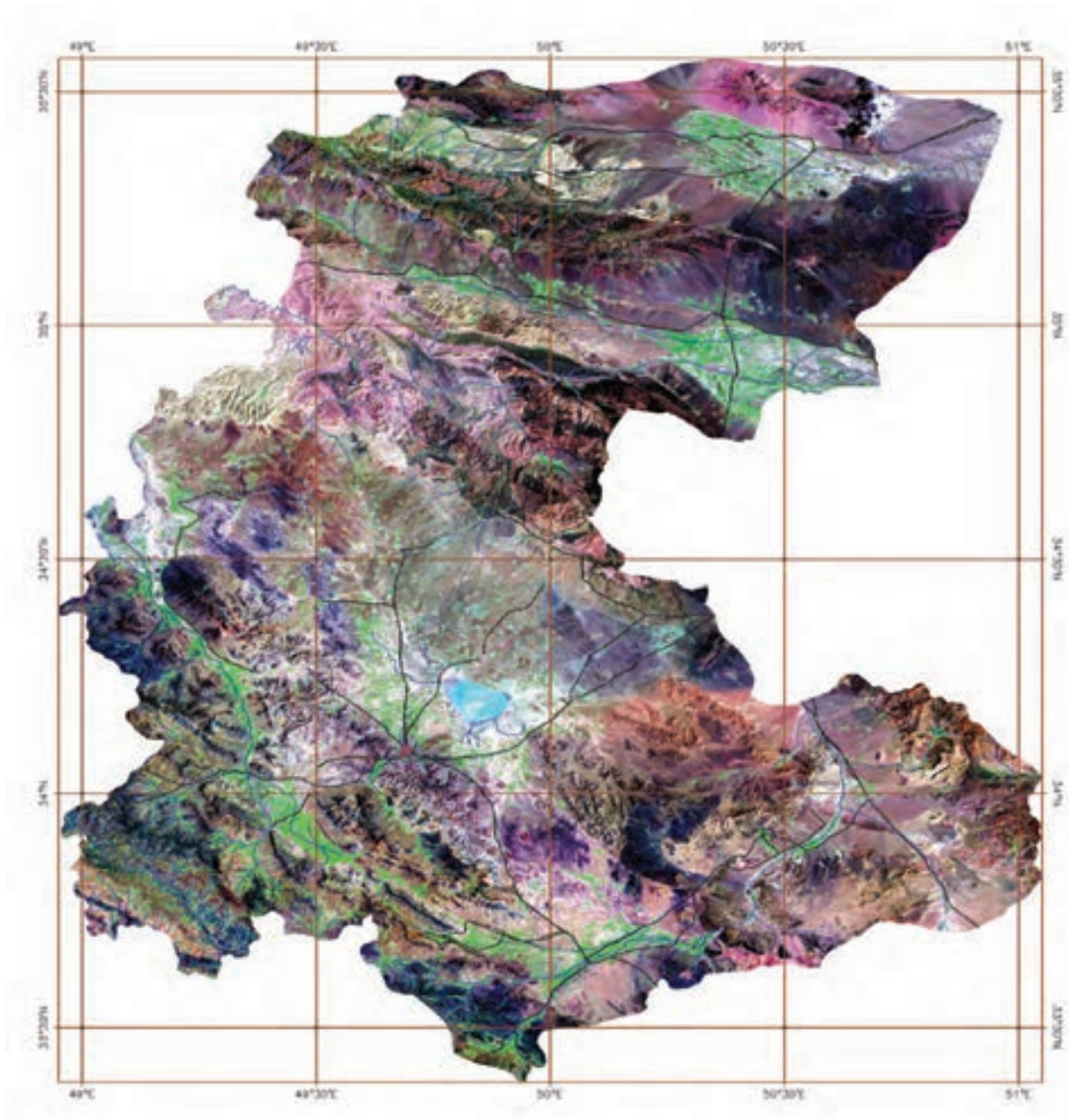
استان مرکزی از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران (مدظله العالی)

خدای متعال را سپاسگزارم که این توفیق بزرگ را به این بنده داد تا امروز بتوانم در جمع شما مردم مؤمن و پُرشور و غیور و با محبت و سرشار از احساسات پاک و صمیمانه حضور پیدا کنم. خدای متعال را سپاسگزارم که یک بار دیگر به من توفیق داد تا با شما مردم اراک و استان مرکزی، در شهری که سرزمین رشد شخصیت‌های بزرگ محسوب می‌شود، ملاقات کنم.

برادران و خواهران عزیز! استان مرکزی در حقیقت سرزمین رشد فرهنگی و فکری و خدمات بسیار با ارزش فرهنگی و سیاسی است. سرتاسر استان همین خصوصیت را دارد. البته استان، شهرهای قدیمی و کهنی دارد اما اراک چندان قدیمی نیست و حدود دویست سال بیشتر از بنای آن نمی‌گذرد و در مقایسه با بسیاری از شهرهای کهن، شهر جوانی است اما در همین مدت شخصیت‌های برجسته‌ای از آن برخاسته‌اند و هر کدام منشأ آثاری شده‌اند. ظهور شخصیت‌ها و مردان بزرگ از این خطه، نشان‌دهنده حقیقتی است و آن حقیقت این که این منطقه از لحاظ استعداد انسانی، یک منطقه ممتاز و کم نظیر است. از همین شهر بود که مرحوم آیت‌الله حائری مؤسس حوزه علمیه قم - از شهر اراک به قم سفر کرد و حوزه قم را تأسیس کرد.

با این حساب، شهر شما مادر حوزه علمیه قم است. حوزه قم در دوره اخیر به دست مردی تأسیس شد و به وجود آمد که جاذبه شهر شما توانسته بود او را از مرکز تحصیلات - یعنی نجف و سامرا - به اینجا بکشاند. بزرگان اراک در نجف هم که بودند، برجسته بودند؛ در قم هم که بودند، ممتاز بودند. مرحوم آقا ضیاء‌الدین عراقی محقق بزرگی است که امروز اگر کسی سخنان و تحقیقات او را در مباحث فقهی و اصولی بتواند عمیقاً درک کند، به آن افتخار می‌کند. مرحوم آیت‌الله اراکی نیز که در قم ساکن بود، از افتخارات شهر شما بود. در میان پرورش‌یافتگان این استان و این شهر، علمای بزرگی بودند که در رأس آن‌ها شخصیتی است که ایران بزرگ کهن ریشه‌دار تاریخی ما به عظمت او، به بزرگی و نفوذ او، به تأثیرگذاری او کمتر کسی را در تاریخ خود سراغ دارد؛ و او امام بزرگوار ما، امام روح‌الله الموسوی‌الخمینی است. استخوان‌بندی علمی امام عزیز ما در همین شهر شما به وجود آمد؛ در همین مدرسه‌ای که امروز به نام شریف او مزین است، درس خواند و دوره جوانی‌اش را چند سالی در اینجا گذارند. این مرد بزرگ از این استان به حوزه بزرگ قم هدیه شد و حوزه قم این گوهر تابناک را پرورش داد و به ملت ایران هدیه کرد. بنابراین، این هدیه الهی را اول بار شما اراکی‌ها و مردم استان مرکزی در درون خود پرورش دادید و به جهان اسلام هدیه کردند. این خصوصیت این شهر بزرگ است.

در همین مدت، شهر شما قطب صنعتی شد. امروز اراک و ساوه از بزرگ‌ترین مجموعه‌های صنعتی کشورند. با اینکه اراک در صنعت توانسته است پیشرو باشد اما از لحاظ کشاورزی و دامداری هم عقب‌نمانده است. گندم مازاد و لبنیات تولید شده شما، هدایای این استان به مردم کشور است. شخصیت‌های انسانی شما، استعداد‌های برجسته این استان، فرآورده‌های طبیعی این استان همه حکایت از این می‌کند که خداوند متعال در این مجموعه انسانی که در این بخش کشور تمرکز یافته است، از الطاف و تفضلات خود چیز بسیار زیادی به ودیعه نهاده است.

تصاویر ماهواره‌ای از استان مرکزی

تصویر فوق یک تصویر ماهواره‌ای Landsat-7 است که از کل استان در سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۲ هجری شمسی گرفته شده است. در این تصویر که تحت عنوان تصویر گویا شده، شناخته می‌شود، خطوط آبی رنگ، رودخانه‌ها، خطوط سیاه رنگ جاده‌ها و خطوط قهوه‌ای رنگ شبکه مختصات جغرافیایی را نشان می‌دهد. همچنین زمین‌های زراعی دارای محصول، به رنگ سبز روشن، باغات و اراضی جنگلی به رنگ سبز تیره و اراضی بایر و لم‌یزرع به رنگ سفید دیده می‌شوند.

(عکس از سازمان فضایی ایران)